

Politiek en politicologie

Edwin Woerdman

Vierde druk

Noordhoff Uitgevers

Politiek en politicalologie

Edwin Woerdman

met medewerking van Indra Römgens

Vierde druk

Noordhoff Uitgevers Groningen/Houten

Ontwerp omslag: Rocket Industries, Groningen
Omslagillustratie: Photo ephemera/Getty Images

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13,
9700 VB Groningen, e-mail: info@noordhoff.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die desondanks onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich aanbevolen.

0 / 13

Deze uitgave is gedrukt op FSC-papier.

© 2013 Noordhoff Uitgevers bv Groningen/Houten, The Netherlands.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

ISBN (ebook) 978-90-01-84797-5
ISBN 978-90-01-82054-1
NUR 754

Woord vooraf

In *Politiek en politicologie* staan zowel politiek als politicologie centraal. Het boek behandelt het functioneren van de politiek in de praktijk. Daarbij wordt regelmatig aandacht besteed aan concrete politieke problemen, variërend van discriminatie tot privatisering. Om het functioneren van de politiek uit te leggen, worden inzichten uit de politicologie gebruikt.

Politiek en politicologie vormt tevens een systematische en uitgebreide introductie tot het vakgebied van de politicologie. Daarom is het eveneens bruikbaar als naslagwerk, ook voor de kenners van de politiek en de reeds geoefende politicologen. Vanzelfsprekend is zoveel mogelijk gebruikge maakt van actuele voorbeelden, de huidige stand van zaken in theorievorming en up-to-date empirische gegevens. Het boek is daardoor uitermate geschikt voor eerstejaarsstudenten Politicologie, van zowel hbo als universiteit, maar ook bijvoorbeeld voor studenten Bestuurskunde, Beleidswetenschappen, Communicatie, Journalistiek of Sociaal-Pedagogische Hulpverlening.

Zoals zoveel boeken is ook dit boek geschreven om een leemte in de literatuur te vullen. De meeste inleidingen in de politiek, vooral de Nederlandse onder hen, geven geen systematisch overzicht van de politicologie. De politicologische literatuur waarin dit wel gebeurt, schiet doorgaans op didactische punten tekort en is daardoor niet geschikt voor studenten. Maar er is meer. De meeste inleidingen richten zich alleen op de Nederlandse politiek. Het soevereiniteitsverlies van de staat en de invloed van internationale organisaties worden wellicht genoemd, maar worden niet of nauwelijks uitgewerkt. Theorievorming en empirisch onderzoek in de internationale betrekkingen blijven daardoor onderbelicht. Op internationale politiek gerichte inleidingen hebben daarentegen weer te weinig oog voor de Nederlandse politiek.

Een andere tekortkoming van diverse inleidingen is het gebrek aan feitelijke gegevens. Denk aan theorieën over internationale betrekkingen zonder te leren van welke internationale organisaties Nederland nu eigenlijk lid is. Of zonder te leren hoeveel Amerika, China en Rusland uitgeven aan defensie. Studenten maken dan wel kennis met de theorie, maar krijgen geen 'gevoel voor verhoudingen'.

Geen enkele introductie in de politicologie kan *alle* wetenschappelijke benaderingen van de politiek omvatten. Wel zouden de meest invloedrijke benaderingen aan bod kunnen komen. In de meeste inleidingen gebeurt dit niet. Zo wordt vaak wel aandacht besteed aan de 'zachte' benaderingen, zoals de bestudering van politieke cultuur, maar niet aan de 'harde' benaderingen, zoals de speltheorie.

De hiervoor genoemde tekortkomingen waren voor mij aanleiding om het voor u liggende boek te schrijven. In dit boek is geprobeerd een eenzijdige

benadering van de politiek of de politicologie te vermijden. Er wordt daarom onder meer aandacht besteed aan:

- zowel politiek als politicologie
- zowel lokale, regionale, nationale als internationale politiek
- zowel Nederlandse politiek als Europese integratie en internationale betrekkingen
- zowel traditionele centrale begrippen (zoals democratie, staat en macht) als minder traditionele begrippen (zoals 'quango' en 'civil society')
- zowel 'zachte' benaderingen (zoals politieke cultuur) als 'harde' benaderingen (zoals speltheorie)
- zowel geschiedenis als actualiteit
- zowel theorie als praktijk (voorbeelden en onderzoeksresultaten)

Wat is er gewijzigd in deze vierde, herziene druk? Er heeft een grondige update plaatsgevonden van cijfers, feiten, voorbeelden en literatuur. De meeste gegevens zijn vernieuwd, bijvoorbeeld over Europese besluitvorming, sociale zekerheid, prestaties van de publieke sector en populisme. Bovendien zijn diverse nieuwe onderwerpen en onderzoeken ingevoegd, bijvoorbeeld over 'Occupy', verzelfstandigde overheidsdiensten, Centra voor Jeugd en Gezin, 'BRIC'-landen (Brazilië, Rusland, India en China) en de Arabische Lente. Ik ben bij de herziening uitstekend geholpen door politicologe Indra Römgens, die als onderzoeksassistente veel werk heeft verzet. De inhoudsopgave en structuur zijn niet gewijzigd. Daar was ook weinig reden toe. Zo constateerde Wissenburg (2000, p. 176) in een recensie dat het boek '(...) voor wat betreft formeel-didactische aspecten als structuur, opzet en vormgeving de concurrentie met armlengten verslaat (...)'. Wel is de vormgeving van het boek gemoderniseerd.

Wissenburg (2000) noemde het boek al bij de eerste druk een 'ideale reisgids', die hij niet alleen 'toegankelijk', maar ook inhoudelijk 'verrassend vol' vond. Hij concludeerde dat de eerste druk '(...) een (zeldzaam) didactisch juweeltje is maar bij een tweede druk toch nog belangrijk verbeterd kan worden'. In de tweede, derde en vierde druk zijn bijna alle door hem gesuggereerde verbeteringen doorgevoerd. Bovendien maakt de actualisering van al die gegevens en onderwerpen het boek weer helemaal up-to-date.

Tot slot wil ik een aantal mensen bedanken. Ik dank mijn 'oude leermeesters' Jan van Deth, Ad van Deemen, Andries Nentjes en Jan Verschoor. Zij allen hebben grote invloed gehad op de manier waarop ik de politiek en de wetenschap der politiek analyseer.

Bij het schrijven van dit boek hebben diverse wetenschappers, politici en docenten mij van onmisbaar advies voorzien. Ik dank ze hier in willekeurige volgorde: Anna van der Vleuten, Martin Rosema, Henk van der Kolk, Auke van Dijk, Henk Houweling, Kees Aarts, Joop van Holsteyn, Koen Schuiling, Peggy Schyns, Marcel Wissenburg, Henri Goverde, Joost Eskes, Avelien Haan-Kamminga, Samir Garic, Jan Herman de Baas, Pierre Eijgelshoven, Oscar Couwenberg, Bert Steenge en Dick Ruiters.

Verschillende mensen in mijn persoonlijke omgeving zorgden ervoor dat ik de moed erin hield. Zij deelden hun liefde, warmte en humor met mij. Ik dank mijn vrouw Jacqueline en mijn kinderen Sophie en Gijs. Ik dank mijn familie en vrienden. Ook dank ik de bandleden van 'Disabuse'. Aan al deze mensen draag ik dit boek op.

Edwin Woerdman

Inhoud

Effectief Studeren 10

DEEL 1

Het begrijpen van politiek en politicologie 13

1 Problemen, politiek en politicologie 15

- 1.1 Politieke problemen 16
- 1.2 Politiek en de overheid 19
- 1.3 Politiek en het verdelingsvraagstuk 21
- 1.4 Politiek en collectieve-actieproblemen 23
- 1.5 Enkele kenmerken van politiek 26
- 1.6 Politicologie 27
- 1.7 Wetenschappelijke benaderingen 29
  - Samenvatting 36
  - Begrippenlijst 37

2 Modellen, politiek proces en besluitvorming 41

- 2.1 Theorie en model 42
- 2.2 Het politiekessysteemmodel 42
- 2.3 Het beleidsprocesmodel 46
- 2.4 Het barrièremodel 55
- 2.5 Alternatieve en aanvullende modellen 59
- 2.6 Wisselwerking tussen overheid en samenleving 64
  - Samenvatting 66
  - Begrippenlijst 67

DEEL 2

De rol van overheid en staat in de politiek 71

3 Bestuur, overheid en markt 73

- 3.1 Staat en overheid 74
- 3.2 Nationale staat, rechtsstaat en verzorgingsstaat 74
- 3.3 Nederland als gedecentraliseerde eenheidsstaat 78
- 3.4 Gemeenten 80

- 3.5 Provincies en waterschappen 83
- 3.6 Nationale overheid 84
- 3.7 Bureaucratie 86
- 3.8 Overheid en markt 87
- 3.9 Prisoners' Dilemma: samenwerking in en tussen staten 95
- 3.10 Nationale overheid en internationale politiek 97
- 3.11 Overheid onder druk 98
  - Samenvatting 101
  - Begrippenlijst 102

4 Globalisering, internationale betrekkingen en Europese integratie 105

- 4.1 Globalisering en 'governance' 106
- 4.2 Koppeling tussen nationale en internationale politiek 107
- 4.3 Verschil tussen nationale en internationale politiek 108
- 4.4 Leer der internationale betrekkingen 110
- 4.5 Internationaal economisch systeem 112
- 4.6 Nederland en Europa 117
- 4.7 Europese Unie 120
- 4.8 Besluitvorming in de Europese Unie 128
- 4.9 Integratietheorieën 132
- 4.10 Nederland en de wereld 135
- 4.11 Internationale organisaties zonder Nederland 138
  - Samenvatting 140
  - Begrippenlijst 141

DEEL 3

De rol van opvattingen en organisaties in de politiek 145

5 Politieke opvattingen, ideologieën en stromingen 147

- 5.1 Politieke opvattingen en politieke cultuur 148
- 5.2 Politieke socialisatie 149
- 5.3 Dimensies van politieke oriëntaties 149
- 5.4 Samenhang tussen politieke oriëntaties 156
- 5.5 Denken over ideologie 157
- 5.6 Kenmerken van ideologieën 159

- 5.7 Ideologische tradities 160
- 5.8 Het einde der ideologieën 166
- 5.9 Kenmerken van politieke stromingen 169
  - Samenvatting 171
  - Begrippenlijst 172

6 Politieke partijen, belangengroepen en pressiegroepen 175

- 6.1 Partijen en belangengroepen in de praktijk 176
- 6.2 Definities politieke partij, belangengroep en pressiegroep 177
- 6.3 De partij in het politieke proces 178
- 6.4 De belangengroep in het politieke proces 181
- 6.5 Partijen en belangengroepen: concurrentie en coalitie 184
- 6.6 Partijen- en belangengroependemocratie 185
- 6.7 Nederlandse politieke partijen: toen en nu 189
- 6.8 Functieverlies van partijen 204
  - Samenvatting 206
  - Begrippenlijst 207

DEEL 4

Het functioneren van de politiek 211

7 Politieke participatie, stemmen en lobbyen 213

- 7.1 Kenmerken en vormen van politieke participatie 214
- 7.2 Participatietheorieën 217
- 7.3 Ongelijkheid in politieke participatie 218
- 7.4 Stemmen 221
- 7.5 Lobbyen 228
  - Samenvatting 235
  - Begrippenlijst 236

8 Macht, invloed en legitimiteit 239

- 8.1 Macht en invloed gedefinieerd 240
- 8.2 Legitimiteit, dwang en geweld 242
- 8.3 Macht, waarden en belangen 245

- 8.4 Soorten en aspecten van macht 248
- 8.5 Analyseren van macht en invloed 248
- 8.6 Meten van macht en invloed 249
- 8.7 Elitisme en pluralisme 251
- 8.8 Macht van de media 251
- 8.9 Machtsonderzoek 258
  - Samenvatting 263
  - Begrippenlijst 264

9 Democratie, coalitievorming en politieke vernieuwing 267

- 9.1 Moderne democratie 268
- 9.2 Directe en representatieve democratie 269
- 9.3 Theorieën van democratie 270
- 9.4 Theorieën van politieke representatie 272
- 9.5 Stabiliteit van de democratie 274
- 9.6 Relativistische of weerbare democratie 279
- 9.7 Evenredige vertegenwoordiging en districtenstelsel 282
- 9.8 Democratie en kabinetsformatie 283
- 9.9 Democratie en coalitievorming 288
- 9.10 Politieke, bestuurlijke en sociale vernieuwing 290
- 9.11 Democratisering van de Europese Unie 296
  - Samenvatting 299
  - Begrippenlijst 300

Nabeschouwing 303

Literatuuroverzicht 310

Illustratieverantwoording 337

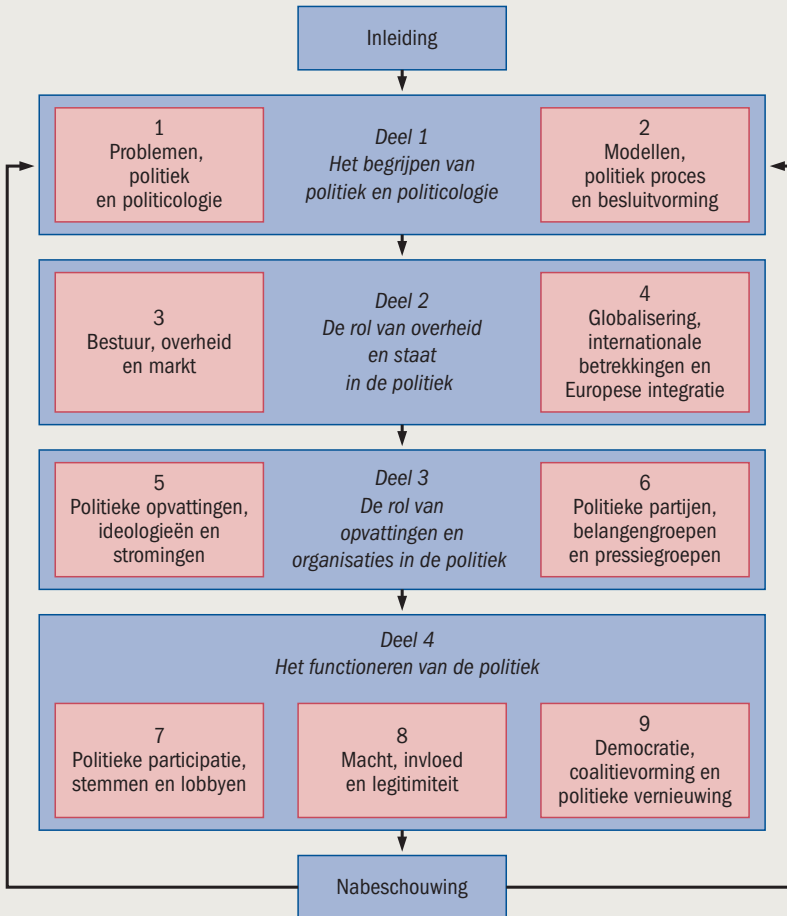
Over de auteur 338

Zakenregister 339

Personenregister 345

Effectief Studeren

De opbouw van dit boek

Home | Catalogus | Contact Matthijs Ode | [Mijn account](#) | [Mijn toetsen](#) | [Uitloggen](#)

Politiek en politicologie - 4e druk 2013

Introductie

- > **Introductie**
- > **Online Boek**
- > **Toetsen**
- > **Literatuur & links**
- > **Docenten**

Welkom op de website bij *Politiek en politicologie*.

Voor studenten

- online boek
- toetsen
- literatuur & links

Voor docenten

- docentenhandleiding
- opdrachten en antwoorden per hoofdstuk
- literatuur & links

Bovendien vindt u hier de figuren uit het boek, in PowerPoint-presentaties per hoofdstuk.

Toegang met je Campus Credit Card

Met de **Campus Creditcard** bij het boek krijg je toegang tot de Online Studietoets exclusief de toetsen. Maak een account aan (klik rechtsboven) en voer de toegangscode in.

Haal je tentamens met online toetsen

Met de toetsen op deze website bereid je je voor op je tentamens. Een toegangscode koop je in de [Noordhoff Campus webshop](#).

Webshop

• Zoek in de webshop

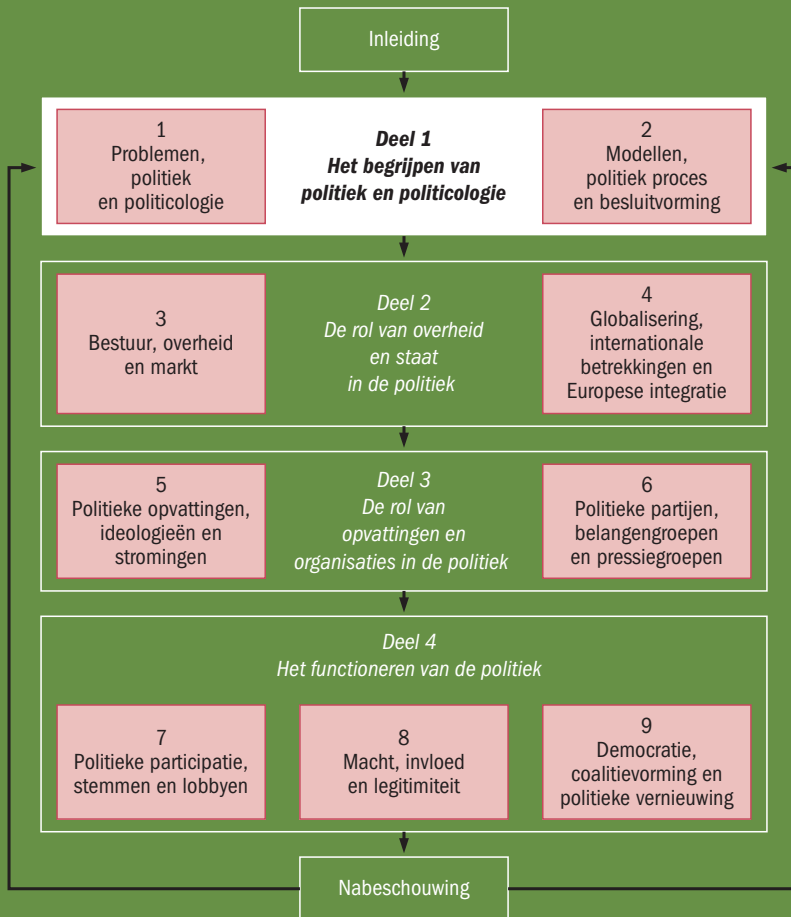
Actueel

- Nagisa Oshima, Iconoclastic Filmmaker, Dies at 80
- UN seeks public information officer [Caribbean]
- Contest for business reporting accepting entries [Brazil]
- Journalism innovation fellowship offered [Worldwide]
- German University Builds Bridge to Eastern Europe

www.politekenpoliticologie.noordhoff.nl

- grote database met interactieve toetsvragen
- literatuur en links
- ondersteunend materiaal voor docenten

De structuur van het boek

DEEL 1

Het begrijpen van politiek en politicologie

- 1 Problemen, politiek en politicologie 15**
- 2 Modellen, politiek proces en besluitvorming 41**

In deel 1 van dit boek wordt zowel de essentie van als de relatie tussen politiek en politicologie besproken. Dit deel bestaat uit twee hoofdstukken. In hoofdstuk 1, 'Problemen, politiek en politicologie', wordt aangegeven waar politiek over gaat en wat de centrale vragen van de politicologie zijn. Hoofdstuk 2, 'Modellen, politiek proces en besluitvorming', laat zien hoe politicologen modellen gebruiken om de politiek en politieke besluitvorming beter te kunnen begrijpen.

1

Problemen, politiek en politicologie

- 1.1 Politieke problemen**
- 1.2 Politiek en de overheid**
- 1.3 Politiek en het verdelingsvraagstuk**
- 1.4 Politiek en collectieve-actieproblemen**
- 1.5 Enkele kenmerken van politiek**
- 1.6 Politicologie**
- 1.7 Wetenschappelijke benaderingen**

Mensen worden in het dagelijks leven geconfronteerd met diverse problemen. Een aantal van deze problemen is politiek van aard. Een manager van een internationaal bedrijf maakt zich zorgen over de dalende economische groei. Een student ziet zijn beurs omgezet in een lening door het niet behalen van het minimumaantal vereiste studiepunten. Een buurtcomité organiseert een protestbijeenkomst over de drugsoverlast in de wijk. Politicologen bestuderen de politiek. Het bestuderen van dergelijke politieke problemen behoort daarmee tevens tot het aandachtsgebied van de politicologie.

In dit hoofdstuk wordt een antwoord gegeven op de volgende vragen:

- Wat zijn politieke problemen?
- Wat is politiek?
- Welke rol speelt de overheid in de politiek?
- Waarom zijn verdelingsvraagstukken politiek relevant?
- Wat betekenen collectieve-actieproblemen voor de politiek?
- Welke vragen staan centraal in de politicologie?
- Hoe bestuderen politicologen de politiek?

1.1 Politieke problemen

Waarom zijn politieke problemen interessant? Ten eerste omdat de politiek zich bezighoudt met het oplossen, voorkomen of verminderen van problemen. Maatschappelijke verschijnselen die niet als problematisch worden beschouwd, krijgen doorgaans geen aandacht in de politiek. Ten tweede omdat diverse politieke problemen invloed hebben op ons dagelijks leven. Enkele voorbeelden zijn fietsendiefstal, de luchtvervuiling door auto's of de werkloosheid onder hoogopgeleiden. Ten derde omdat we meebetalen aan de pogingen om politieke problemen op te lossen. Zo betalen we belasting voor politie om criminaliteit te verminderen, een hoge benzineprijs om het autogebruik terug te dringen en premies om de werkloosheidsuitkeringen te bekostigen.

Wat ervaren burgers als belangrijke politieke problemen? Dat is een van de vragen die onderzocht worden in het Nationaal Kiezersonderzoek (NKO). Dit onderzoek wordt sinds 1971 rond de Tweede Kamerverkiezingen gehouden. De houdingen en opvattingen van de Nederlandse burgers worden erin onderzocht. Het NKO maakt onder meer duidelijk hoeveel procent van de burgers een bepaald probleem als een belangrijk politiek probleem aanmerkt. In tabel 1.1 staan enkele cijfers voor 1986 tot en met 2010. Uit deze cijfers blijkt ook dat de aandacht van burgers voor een bepaald politiek probleem in de loop der jaren verandert. Zo is de aandacht voor economische problemen flink toegenomen en die voor minderheden wat afgenomen.

TABEL 1.1 Enkele belangrijke politieke problemen (in procenten, 1986–2010)

Politiek probleem	1986	1989	1994	1998	2002	2006	2010
Minderheden	9	7	51	34	42	36	22
Werkgelegenheid	61	32	41	12	4	9	10
Sociale voorzieningen	16	7	30	13	10	15	12
Criminaliteit	16	14	23	35	52	22	22
Milieu	8	58	16	15	12	8	5
Economische problemen	19	7	15	9	5	12	38
Ethische problemen	10	4	14	12	8	19	15
Volksgezondheid	13	12	11	33	57	23	20

Bron: gebaseerd op *Statistisch Jaarboek*, 1996; Nationaal Kiezersonderzoek (NKO), 1998 en 2002; CBS StatLine 2006 en 2010

Wat zijn politieke problemen? Voor de beantwoording van deze vraag moeten twee begrippen eerst nader worden omschreven:

- 1 politiek
- 2 problemen

Politiek

Wat is politiek? In de praktijk worden verschillende definities van het begrip *politiek* gehanteerd. Ook politicologen verschillen van mening over de definitie van het begrip. Een aantal definities komt in dit hoofdstuk aan bod.

Hierna zal worden uitgelegd waarom dit boek de definitie van Van Deth en Vis (1990) gebruikt.

Politiek = een situatie waarbij de overheid betrokken is of zou moeten zijn. (Van Deth en Vis)

Van Deth en Vis omschrijven politiek als 'een situatie waarbij de overheid op een of andere wijze betrokken is of zou moeten zijn.' Deze definitie is op te splitsen in twee delen.

Ten eerste is politiek een situatie waarbij de overheid betrokken is. Stel dat iemand ineens een bloedneus krijgt. Niemand zal zeggen dat hier sprake is van een politieke situatie. Maar stel dat een politieagent iemand een bloedneus slaat tijdens een demonstratie. Bij deze situatie is de overheid betrokken. Er is dan sprake van politiek.

Ten tweede heeft politiek te maken met situaties waarbij de overheid niet betrokken is, maar wel zou moeten zijn. Bij sommige problemen is de staat (nog) niet betrokken. Zo bemoeit de overheid zich (nog) niet met softporno op de commerciële zenders, het gebruik van sommige 'smart drugs' of het uitsterven van een niet-beschermde vogelsoort. Er zijn burgers en organisaties die willen dat de overheid zich hier wel mee bemoeit. Daarom worden deze situaties tot de politiek gerekend.

De definitie van politiek van Van Deth en Vis heeft als voordeel dat ze duidelijk afgebakend is. De rol van de overheid staat daarin centraal. Tegelijkertijd strekt de definitie verder dan de betrokkenheid van de overheid.

Eisen van burgers en organisaties die niet resulteren in overheidsbeleid, worden ook als politiek aangemerkt.

Problemen

Wat is een probleem? Een situatie is een *probleem* als aan de volgende voorwaarden wordt voldaan:

- Mensen beschouwen de situatie als ongewenst.
- Mensen denken de situatie te moeten en te kunnen veranderen.

Bij een probleem nemen mensen ten eerste een discrepantie waar tussen een bepaalde omstandigheid aan de ene kant en een norm of waarde aan de andere kant. Zo vindt mevrouw De Vries de huidige werkloosheid in Nederland (gegeven situatie) pas een probleem, als ze vindt dat de Nederlandse economie volledige werkgelegenheid zou moeten kennen (norm).

Er is echter pas echt sprake van een probleem als mensen deze discrepantie tussen de gegeven situatie en de norm denken te moeten en te kunnen veranderen. Als mevrouw De Vries bijvoorbeeld zou vinden dat deze situatie onveranderbaar is (bijvoorbeeld door het lot of door God gegeven), wordt de door haar gesignaleerde discrepantie geen probleem genoemd.

Problemen kennen twee aspecten: de feitelijke werkelijkheid (objectief aspect) en de werkelijkheid zoals die wordt ervaren (subjectief aspect). Subjectieve beelden van de werkelijkheid worden ook wel *percepties* genoemd. Een voorbeeld: het probleem van veiligheid en criminaliteit. Volgens de Veiligheidsmonitor van 2011 (CBS 2011b) voelt 25 procent van de Nederlandse bevolking zich 'wel eens' onveilig (subjectief aspect). De verschillen lopen uiteen van 18 procent op het platteland tot bijvoorbeeld 36 procent in grote steden. De feitelijke criminaliteit ligt echter een stuk lager (objectief aspect). Zo zegt 12 procent van de Nederlandse bevolking in 2011 slachtoffer te zijn geweest van vandalisme en 5 procent van een geweldsdelict. Op het platteland is dat respectievelijk 8 en 3 procent, in grote steden respectievelijk 16 en 12 procent. Meestal hebben mensen onvolledige informatie. Objectieve aspecten spelen dan weliswaar een rol in de vorming van percepties, maar

hoe onvollediger de informatie, hoe meer het subjectieve van het objectieve kan afwijken. Percepties zijn belangrijk in de politiek, omdat deze uiteindelijk het gedrag van mensen sturen.

Politieke problemen

Hiervoor is zowel het begrip politiek als het begrip probleem omschreven. De definitie van een politiek probleem ontstaat als de omschrijving van een probleem gecombineerd wordt met de omschrijving van politiek. Een *politiek probleem* is 'een als ongewenst en veranderbaar beschouwde situatie, waarbij de overheid betrokken is of zou moeten zijn' (Van Deth en Vis, 1994, p. 21).

Sommige problemen lossen mensen zelf op, zoals het probleem dat er te weinig lampen in de slaapkamer zijn. Maar dikwijls vinden mensen 'dat de overheid er iets aan moet doen', bijvoorbeeld als er te weinig lantaarnpalen in een buitenwijk staan. Dergelijke problemen behoren tot de politiek en zijn daarom interessant voor politicologen.

Er zijn diverse voorbeelden van politieke problemen, zowel op lokaal, regionaal, nationaal als internationaal niveau. In Nijmegen-Oost heeft een aantal burgers zich verzet tegen het bouwen van nieuwe woningen op de plaats van een oud kerkhof. Op initiatief van GroenLinks hebben meer dan honderd gemeenteraden zich achter het kinderpardon geschaard dat ervoor moet zorgen dat asielkinderen in Nederland kunnen blijven. De vakbond FNV heeft een nieuw banenplan ontwikkeld ter bestrijding van de werkloosheid in Nederland. De minister van Buitenlandse Zaken spreekt zich openlijk uit tegen de misdaden van het regime in Syrië dat geleid wordt door president Bashar al-Assad.

Er bestaat onder mensen niet altijd overeenstemming over wat een politiek probleem is. Deze onenigheid heeft drie oorzaken. Ten eerste hanteren mensen verschillende normen om de werkelijkheid te beoordelen. Ten tweede ervaren mensen de objectieve werkelijkheid verschillend; hun oordeel is subjectief. Ten derde zijn mensen het er niet over eens welke problemen tot de politiek (moeten) behoren.

Sommige mensen of organisaties vinden dat de politiek zich ten onrechte met een bepaald probleem bemoeit. Zo vinden zij het bijvoorbeeld belachelijk dat ze aan de gemeente toestemming moeten vragen om een dakkapel of een tuinhuisje te mogen bouwen. Anderen willen dat de politiek juist betrokken wordt bij de oplossing van een bepaald probleem. Zo vindt een aantal mensen dat kinderen op school een uniform moeten dragen om pesten te voorkomen.

Soms wordt een bepaald probleem door de een als een persoonlijk probleem gezien, terwijl de ander het als een politiek probleem aanmerkt. Is het dragen van een hoofddoek door islamitische meisjes op school een persoonlijke keuze of een politieke kwestie?

Daarnaast zijn mensen het er niet over eens welke politieke problemen belangrijk zijn en welke niet. Welk politiek probleem moet als eerste worden aangepakt? Tabel 1.2 geeft aan hoeveel procent van de burgers van zestien jaar en ouder een bepaald politiek probleem als het belangrijkste aanmerkt en daarmee, zo wordt verondersteld, de hoogste prioriteit toekent aan het oplossen ervan. De ondervraagden gaven aan welke vijf problemen volgens hen de belangrijkste zijn.

TABEL 1.2 Top vijf politieke problemen (2010/2011)

Probleem	Percentage burgers
Stabiele economie handhaven	54
Misdaad bestrijden	53
Sociale zekerheid op peil houden	52
Orde handhaven	49
Vrijheid van meningsuiting beschermen	49

Bron: SCP 2011, p. 66

Ten slotte verschillen mensen van mening over de oplossing van politieke problemen. In de praktische politiek draait het immers uiteindelijk om de vraag hoe politieke problemen moeten worden aangepakt.

1.2 Politiek en de overheid

Politiek is een situatie waarbij de overheid betrokken is of zou moeten zijn (Van Deth en Vis, 1990). De overheid speelt een belangrijke rol in de politiek. Ze is de grootste werkgever van Nederland. Bijna tweederde van het nationaal product is afkomstig van de collectieve sector. De overheid bemoeit zich met diverse aspecten van ons dagelijks leven. Zo stelt ze de maximumsnelheid voor het verkeer in de bebouwde kom vast en voert ze een emancipatiebeleid om meer vrouwelijk talent in topfuncties te krijgen. Een ander voorbeeld vormen de belastingen op auto's en de accijnzen op bier en tabak (zie tabel 1.3).

TABEL 1.3 Enkele belastingen (bedragen in miljoenen euro's, 2000–2009)

	2000	2005	2009
Accijnzen op alcohol en tabak	7.713	9.327	10.696
Belastingen op personenauto's	2.875	3.148	2.145
Loonbelasting	24.433	27.573	47.056
Milieubelastingen	2.849	4.128	4.872
Belastingen van rechtsverkeer	3.908	5.209	3.600

Bron: *Statistisch Jaarboek*, 2011, p. 182

Burgers, organisaties en bedrijven wenden zich veelvuldig tot de overheid voor een oplossing voor hun problemen. De voetbalvereniging vraagt subsidie aan de gemeente om de kantine te renoveren. De Dierenbescherming eist in een campagne de inzet van de Nederlandse regering voor Europese regelgeving voor het transport van slachtvee. De directeur van een elektriciteitscentrale pleit in een telefoongesprek met een hoge ambtenaar van het ministerie van VROM voor afschaffing van het stookverbod op afvalhout. Waarom stappen mensen met hun problemen naar de overheid? De overheid is als enige bevoegd om wetten en regels te maken. Bovendien kan de overheid oplossingen voor problemen, desnoods met geweld, opleggen aan de ingezetenen van haar grondgebied. Bijna niemand vindt het vreemd dat

de overheid de enige is die dit mag. Zowel de wetgevende en rechtsprekende bevoegdheid van de overheid als haar geweldsmonopolie wordt als legitiem ervaren.

Politiek = het overheidsbeleid, alsmede de totstandkoming en effecten ervan. (Hoogerwerf)

Net als Van Deth en Vis vindt Hoogerwerf dat politiek met de overheid te maken heeft, maar hij geeft een andere definitie. Hoogerwerf (1979) omschrijft politiek als 'het overheidsbeleid, alsmede de totstandkoming en effecten ervan'. In deze definitie komt de belangrijke rol van de overheid in de politiek ook naar voren. De definitie concentreert zich echter niet alleen op het bestaande overheidsbeleid, maar omvat ook het ontstaan en de gevolgen ervan. Niettemin zou in de definitie van Hoogerwerf te veel nadruk op het feitelijk overheidsbeleid worden gelegd. Dit zou een belemmering vormen voor de bestudering van problemen waar de overheid zich (nog) niet mee bemoeit. Zo is in de definitie van Hoogerwerf bijvoorbeeld kinderarbeid geen politiek probleem in landen waar de staat zich er niet mee bemoeit. De definitie wordt daarmee problematisch bij het maken van vergelijkingen in politicologisch onderzoek. Sommige verschijnselen worden in de ene situatie wel (staatsinterventie) en in de andere situatie (geen staatsinterventie) niet als politiek aangemerkt. De onderzoeker wordt dan in feite gedwongen een andere definitie van politiek te kiezen (Van der Eijk, 1993, p. 43). Daarnaast stelt de definitie van Hoogerwerf het begrip beleid centraal. Hierdoor zou een aantal belangrijke politieke thema's buiten de bestudering van de politiek dreigen te vallen. Bijvoorbeeld de ontwikkeling van politieke stromingen en ideologieën, het ontstaan van politieke meningen van burgers, de historische ontwikkeling van het politieke stelsel van Nederland of de internationale betrekkingen tussen staten. Diverse politicologen hebben kritiek op zowel de definitie van Van Deth en Vis als die van Hoogerwerf. Sommigen vinden dat een definitie van politiek meer nadruk moet leggen op problemen en conflicten.

Het begrip overheid zou de suggestie wekken van een neutrale instantie, die 'boven de partijen' staat. In werkelijkheid is er op het niveau van de overheid sprake van belangenstrijd tussen personen, ministeries, politieke partijen en belangengroepen. Daarom karakteriseert bijvoorbeeld de auteur Laver (1984) politiek als 'elke mengeling van conflict en samenwerking'.

Politiek = elke mengeling van conflict en samenwerking. (Laver)

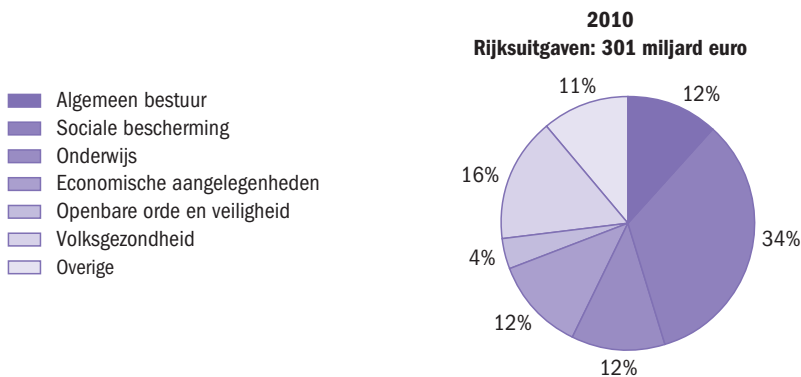
Conflicten worden veelvuldig in de politiek uitgevochten. Iedereen zal erkennen dat de conflicten tussen de Israëli's en Palestijnen tot de politiek behoren. Ook de samenwerking tussen de landen van de Europese Unie is politiek. Maar stel dat iemand voordringt in een wachtende rij bij de supermarkt en dat er daardoor een ruzie ontstaat. Volgens de definitie van Laver is er dan sprake van politiek. Toch zullen weinigen dit een politieke ruzie noemen. Daarom vinden bijvoorbeeld Van Deth en Vis het belangrijk de overheid in een definitie van politiek op te nemen. De overheid speelt een belangrijke rol in het oplossen van politieke problemen. Maar met wat voor soort politieke vraagstukken en problemen houdt de politiek zich bezig? Verschillende auteurs geven verschillende antwoorden op deze vraag. Volgens sommige politicologen gaat politiek over verdelingsvraagstukken (paragraaf 1.3), volgens andere politicologen heeft politiek vooral te maken met collectieve-actieproblemen (paragraaf 1.4).

1.3 Politiek en het verdelingsvraagstuk

Volgens diverse auteurs is het *verdelingsvraagstuk* de kern van de politiek. In de politiek worden besluiten genomen over de vraag hoe de beschikbare middelen verdeeld moeten worden (zie figuur 1.1). Deze besluiten zijn politieke afwegingen, omdat de beschikbare middelen niet onuitputtelijk maar schaars zijn. Extra geld voor de een betekent veelal minder geld voor de ander (in vakjargon wel een ‘zero-sum game’ genoemd). Moet er meer geld voor de thuiszorg komen? Of moet er meer geïnvesteerd worden in milieuvriendelijke technologie? En ten koste van wie moet dat gaan? Ten koste van de werkgeverssubsidies voor het aannemen van langdurig werklozen? Ten koste van de ontwikkelingshulp? Of moeten de belastingen verhoogd worden? En welke belastingen moeten dan omhoog? De omzetbelasting voor bedrijven? Of de loonbelasting voor werknemers?

Het verdelingsvraagstuk beperkt zich overigens niet tot financiën. In de politiek worden bijvoorbeeld rechten en plichten verdeeld. Zo heeft bij de Tweede Kamerverkiezingen iedereen kiesrecht, maar kiesgerechtigd zijn alleen Nederlanders ouder dan achttien jaar die niet door de rechter van kiesrecht zijn uitgesloten.

FIGUUR 1.1 De verdeling van overheids gelden (2010)

Bron: gebaseerd op *Statistisch Jaarboek*, 2012, p. 183

I Politiek = wie krijgt wat, wanneer en hoe? (Lasswell)

Volgens Lasswell (1936) gaat het er in de politiek om ‘wie wat, wanneer en hoe’ krijgt. In zijn definitie zou het verdelingsprobleem zich kunnen voordoen op het niveau van de staat, maar ook in bedrijven of gezinnen. Tevens specificeert hij niet wat moet worden verdeeld. Zo zou het verdelen van de gehaktballetjes in de tomatensoep bij een gezin aan tafel als politiek moeten worden aangemerkt. De definitie van Lasswell is daarom te ruim.

I Politiek = het vormen en verdelen van macht. (Lasswell en Kaplan)

In een ander boek omschrijft Lasswell samen met zijn collega Kaplan (1950) politiek als ‘het vormen en verdelen van macht’. Macht speelt zonder meer een belangrijke rol in de politiek. Niet voor niets associëren we de woorden

machtspolitiek, machthebbers of machtenscheiding met de politiek. Deze definitie is echter zowel te ruim als te beperkt.

Ten eerste is ook deze definitie toepasbaar op ieder sociaal systeem en daarom dus te ruim. Ten tweede beperkt deze definitie zich tot het verdelen van macht. De toedeling van al het andere dan macht is dan geen politiek. Zo zou een voorlichtingscampagne van de overheid over racisme, waarin tolerantie als waarde aan de samenleving wordt toegeedeeld, niet tot de politiek behoren.

Politiek = de gezaghebbende toedeling van waarden voor een samenleving. (Easton)

Waarden

Easton (1965) omschrijft politiek als 'de gezaghebbende toedeling van waarden voor een samenleving'. *Waarden* verwijzen naar alles wat mensen belangrijk vinden. Mensen streven twee soorten waarden na:

- 1 materiële waarden, zoals voedsel en huisvesting
- 2 immateriële waarden, zoals vrijheid van meningsuiting en een gevoel van veiligheid op straat

De gezaghebbende toedeling van waarden verwijst naar bindende en als legitiem erkende regels voor een samenleving. Bindend betekent dat de toedeling van waarden dwingend wordt opgelegd. De toedeling van waarden wordt door burgers geaccepteerd als zij deze toedeling als legitiem en rechtvaardig beschouwen. De staat is de enige organisatie die bindend, desnoods met geweld, regels aan de samenleving kan opleggen. Maar het is vooral de samenleving die waarden vormt en onderhoudt (WRR, 2003b). De staat is niet de enige organisatie die als legitiem ervaren waarden aan de samenleving toewijst. Een voorbeeld.

VOORBEELD 1.1

Siemens is een producent van bijvoorbeeld magnetrons, telefoons en zonnepanelen. In het jaar 2012 maakte Siemens bekend dat het vooral in Europa duizenden werknemers wil ontslaan. Siemens wil efficiënter worden om de afzwakkende economische groei het hoofd te kunnen bieden die mede door de kredietcrisis is veroorzaakt. Daarmee verandert Siemens de verdeling van waarden in de samenleving. De inkrimping betekent bijvoorbeeld werkloosheid en inkomensverlies voor enkele voormalige werknemers. Wellicht veroorzaakt de inkrimping een indirecte

verandering in de Europese concurrentiepositie. Zo ondervinden mensen zowel binnen als buiten Nederland in verschillende mate de gevolgen van deze bedrijfsbeslissing. De ontslagen worden door velen betreurd. Sommigen vinden de mate van sanering overdreven. Maar niemand beweert dat de directie van Siemens dergelijke beslissingen niet mag nemen. Bedrijfsbeslissingen over ontslag worden in de samenleving als legitiem ervaren.

Bron: gebaseerd op Het Financieele Dagblad, 21 augustus 2012

Niet alleen de staat, maar ook andere organisaties, zoals bedrijven en kerken, wijzen gezaghebbende waarden toe aan de samenleving. Daarmee is politiek volgens Easton meer dan staatsoptreden of overheidsbeleid. Maar de veel geciteerde definitie van Easton is volgens critici te ruim. Alles wat zich in een samenleving afspeelt, dreigt onder de gezaghebbende toedeling

van waarden voor een samenleving te vallen. Zo leiden interacties op de markt tot de bindende toedeling van waarden.

In het algemeen wordt niet iedere economische interactie op de vrije markt tot het domein van de politiek gerekend. Sommigen benadrukken dat politiek en markt eerder worden gezien als alternatieve mechanismen voor waardentoedeling (Van der Eijk, 1993, p. 44). De definitie van Easton zou het begrip politiek, en daarmee de politicologie, te weinig afbakenen. De centrale plaats van de overheid in de politiek zou daardoor niet tot zijn recht komen.

De definities van Lasswell, Kaplan en Easton zijn bekritiseerd. Niettemin geven zij een belangrijk aspect van politieke problemen weer. Politiek gaat onder meer over verdelingsvraagstukken, bijvoorbeeld de verdeling van geld, macht en waarden. Volgens sommige politicologen gaat het in de politiek echter niet zozeer om verdelingsvraagstukken, maar vooral om het oplossen van collectieve-actieproblemen.

1.4 Politiek en collectieve-actieproblemen

Volgens diverse auteurs staan collectieve-actieproblemen centraal in de politiek. Een eenvoudig, klassiek voorbeeld van een collectieve-actieprobleem is een vrij toegankelijke weide waar boeren hun schapen kunnen laten grazen (Hardin, 1982; Olson, 1982).

Een grote weide wordt in gebruik gegeven aan boeren om er hun schapen te houden. In het begin is iedereen tevreden: de dieren varen wel bij het sappige gras. Dus besluiten de boeren er schapen bij te kopen, dan kunnen ze hun opbrengst flink vergroten. En voor elke boer geldt: als ik geen scha-

pen koop, dan doet mijn buurman het wel. Maar het eindresultaat van al die individuele beslissingen is dat de weide overbegraasd raakt: weg het sappige gras, weg de mooie opbrengst.

Bron: Biesboer, 1996, p. 51

In een *collectieve-actieprobleem* conflicteert het eigenbelang van elk individu in een bepaalde mate met het eigenbelang van ieder ander individu. In dit belangenconflict zal elk individu zijn eigenbelang nastreven. Het collectieve resultaat van deze individuele keuzen is echter een situatie die ieders eigenbelang tekortdoet. Individuele rationaliteit botst met collectieve rationaliteit. Als de individuen hadden samengewerkt, waren ze beter af geweest (zie figuur 1.2).

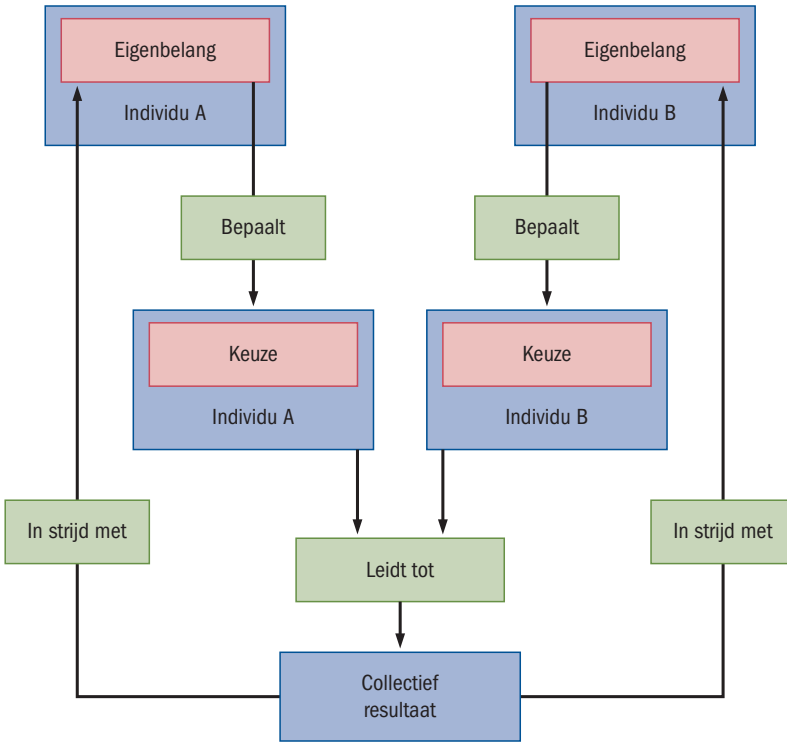
Collectieve-actieproblemen kunnen zich voordoen bij vrij toegankelijke goederen, zoals in het voorbeeld van de weide. Daarnaast treden collectieve-actieproblemen op bij publieke goederen. Een voorbeeld van publieke goederen zijn de dijken.

Publieke goederen, ook wel collectieve goederen genoemd, worden gekenmerkt door:

- ondeelbaarheid
- niet-uitsluitbaarheid

Publieke goederen

FIGUUR 1.2 Collectieve-actieprobleem bij twee individuen

De *ondeelbaarheid van publieke goederen* houdt in dat de hoeveelheid van een goed niet vermindert als iemand het consumeert. Als iemand bijvoorbeeld profiteert van de veiligheid van de dijken, vermindert dat niet de veiligheid van anderen. De *niet-uitsluitbaarheid van publieke goederen* betekent dat niemand van de consumptie van het goed kan worden uitgesloten als het goed eenmaal tot stand is gebracht. Zo kan niemand op het grondgebied van Nederland worden uitgesloten van de veiligheid van de dijken.

Door het ondeelbare en niet-uitsluitbare karakter van publieke goederen hebben individuen geen prikkel om bij te dragen aan de totstandkoming of instandhouding van deze goederen. Het loont immers om van het goed te profiteren zonder ervoor betaald te hebben. Waarom zou ik betalen voor de dijken als ik er niet van kan worden uitgesloten?

Omdat iedereen zo redeneert, worden publieke goederen niet door de markt tot stand gebracht. Mensen zijn het liefst profiteurs, ofwel *free-riders*. Er is sprake van een collectieve-actieprobleem, omdat iedereen zijn eigenbelang tekortdoet. Als iedereen profiteert, betaalt niemand voor de dijken. En zonder onderhoud aan de dijken verdwijnt Nederland uiteindelijk onder water. Iedereen was beter af geweest door aan het publieke goed bij te dragen. Individuele rationaliteit heeft collectieve irrationaliteit opgeleverd. Collectieve-actieproblemen doen zich tevens voor bij semipublieke goederen, ook wel quasipublieke goederen genoemd. Dergelijke goederen zijn in een bepaalde mate deelbaar en uitsluitbaar. Een voorbeeld van een semipubliek

Free-riders

goed is het openbaar vervoer. Waarom zou ik een treinkaartje kopen als die trein toch wel rijdt? Als iedereen zo redeneert, is er geen geld meer om het openbaar vervoer te bekostigen. Zonder het openbaar vervoer is iedereen vervolgens slechter af.

I Politiek = het oplossen van collectieve-actieproblemen (Taylor).

Taylor (1987) omschrijft politiek als 'het oplossen van collectieve-actieproblemen'.

Er zijn drie manieren om collectieve-actieproblemen op te lossen:

- 1 overheidsingrijpen
- 2 de verleiding om te 'free-riden' verkleinen
- 3 moraal

Overheidsingrijpen

De overheid zou burgers, desnoods met geweld, kunnen dwingen samen te werken (in de literatuur wel 'command-and-control' genoemd). Zo surveilleert de politie tijdens uitgaansavonden op straat om agressie in de hand te kunnen houden. Een ander voorbeeld zijn de conducteurs die in het (ondertussen geprivatiseerde) openbaar vervoer zijn aangesteld om zwartrijden tegen te gaan. Dit wordt wel een juridische benadering genoemd.

De verleiding om te free-riden verkleinen

Een economische benadering, daarentegen, bekijkt collectieve-actieproblemen in termen van kosten en baten. Volgens sommige auteurs is het mogelijk dat burgers bij bepaalde collectieve-actieproblemen toch vrijwillig zullen samenwerken. Vrijwillige samenwerking zou dan onder zeer stringente voorwaarden kunnen ontstaan. Taylor (1987, p. 90) heeft onder meer berekend dat de verleiding om te free-riden niet te groot mag zijn. Als bijvoorbeeld de winst om extra schapen te laten grazen niet te groot is, zouden de boeren minder snel in de verleiding komen om ongelimiteerd nieuwe schapen te kopen. Mensen zouden ook niet snel profiteren als het verlies op lange termijn groot genoeg is, bijvoorbeeld door de overbegrazing van het weiland. Niettemin is de verleiding vaak te groot en is de winst op korte termijn doorslaggevend voor menselijk gedrag. Het model van Taylor zou daarom volgens diverse wetenschappers niet realistisch zijn.

In de praktijk wordt de overheid ingeschakeld om de verleiding tot free-riden door middel van economische prikkels te verkleinen, bijvoorbeeld bij het collectieve-actieprobleem van de milieuvervuiling. Om ervoor te zorgen dat automobilisten het milieu minder vervuilen, verhoogt de overheid bijvoorbeeld de benzineaccijnzen. En om ervoor te zorgen dat bedrijven chemisch afval goed verwerken, deelt ze boetes uit aan bedrijven die illegaal afval lozen. Belastingmaatregelen en boetes stimuleren burgers collectieve-actieproblemen te voorkomen.

Moraal

Ten slotte kunnen burgers om morele redenen vrijwillig samenwerken. Dit kan een sociologische benadering van collectieve-actieproblemen worden genoemd. Zo voelen sommige treinreizigers zich moreel verplicht om een kaartje te kopen. Zij beschouwen zwartrijden bijvoorbeeld als een vorm van diefstal of sociaal gedrag.

In de praktijk is staatsinterventie echter de enige garantie voor het oplossen van collectieve-actieproblemen. Dikwijls heeft niet iedereen de morele

prikkel om samen te werken. Ook belastingmaatregelen en boetes om mensen te stimuleren samen te werken, worden afgedwongen door de overheid.

Taylor beperkt politiek tot het oplossen van collectieve-actieproblemen. Deze beperking levert twee problemen op voor de omschrijving van politiek.

Ten eerste zijn diverse problemen die door sommigen als politieke kwesties worden beschouwd, geen collectieve-actieproblemen. Een voorbeeld is het ethische probleem van de euthanasie. Bij dit probleem kunnen geen mogelijke free-riders worden aangewezen.

Ten tweede kunnen diverse problemen die door niemand politiek genoemd worden, als collectieve-actieproblemen worden aangemerkt. Een voorbeeld van zo'n probleem is het schoonhouden van een keuken in een studentenhuus. Iedereen wil een schone keuken. Maar omdat iedere student het liefst profiteert van een schone keuken die door alle anderen is schoongemaakt, wordt de keuken niet of nauwelijks schoongemaakt. Het resultaat is een smerige keuken, die iedereen het liefst schoon wil hebben. Toch zal geen enkele student het initiatief nemen de keuken schoon te maken, omdat niemand wil dat alle anderen dan profiteren van een schone keuken waar ze niets voor hoefden te doen. De samenwerking is 'ingestort'. De keuken blijft vies. Weinigen zullen de vieze keuken van de studenten tot de politiek rekenen.

Politiek beperkt zich niet tot het oplossen van collectieve-actieproblemen. Politiek doet méér, zoals het verdelen van waarden. Bovendien zou politiek vooral betrekking hebben op wat de overheid met deze problemen doet. Toch geeft Taylor een belangrijk aspect van politieke problemen weer. De overheid wordt immers dagelijks geconfronteerd met collectieve-actieproblemen, zoals zwartrijders in het openbaar vervoer, belastingontduikers, of de rommel van bijvoorbeeld papier, blikjes en patatbakjes op straat.

1.5 Enkele kenmerken van politiek

Discussies over de juiste omschrijving van politiek zijn niet voorbehouden aan wetenschappers. In de praktische politiek wordt regelmatig geruzied over de vraag of een bepaald probleem al dan niet tot de politiek behoort. Daarin kunnen elementen uit de definities van politicologen herkend worden.

VOORBEELD 1.2

Een aantal burgers klaagt bij de gemeente over de afwezigheid van groenvoorziening op een nabijgelegen bedrijfsterrein. De gemeente zou ten onrechte geen maatregelen nemen. Volgens de burgers zou het voor iedereen zichtbare bedrijf negatieve waarden toedelen aan de samenleving (Easton). Het bedrijf meent echter zelf te mogen bepalen of het wel of geen boomjes plaatst op het eigen terrein. Volgens een woordvoerder van het bedrijf hoort de

overheid zich niet te bemoeien met dergelijke bedrijfsbeslissingen. In de politiek zouden niet bedrijfsbeslissingen, maar het overheidsbeleid centraal moeten staan (Hoogerwerf). De wethouder belast met ruimtelijke ordening beschouwt de klacht van de burgers daarentegen als een politiek probleem. De politiek zou zich immers ook moeten buigen over de problemen van burgers die de gemeente nog niet heeft aangepakt (Van Deth en Vis).

In de voorgaande paragrafen zijn verschillende kenmerken van politiek besproken. De verschillende definities van politiek sluiten elkaar niet altijd uit. Alle kernbegrippen uit de besproken definities op een rij geven een beeld van politiek. Politiek heeft onder meer betrekking op:

- de overheid (Van Deth en Vis, Hoogerwerf)
- conflict en samenwerking (Laver)
- de verdeling van geld (Lasswell)
- de verdeling van macht (Kaplan)
- de verdeling van waarden (Easton)
- collectieve-actieproblemen (Taylor)

Burgers willen dat de overheid politieke problemen oplost. In sommige gevallen gaat het om collectieve-actieproblemen. Problemen oplossen kost vaak geld. Burgers, maar ook politici, hebben diverse verschillen van mening. Bijvoorbeeld over de vraag hoe deze problemen moeten worden opgelost. Of over de vraag waar het geld vandaan moet komen en hoe het moet worden besteed. Daardoor ontstaan conflicten. Door samen te werken proberen burgers en politici hun macht te vergroten. Zo proberen zij te winnen. Burgers kunnen bijvoorbeeld een belangengroep oprichten. Politici proberen de steun van een meerderheid in de Tweede Kamer te krijgen. Dit beeld van de politiek is niet compleet. Ten eerste zijn slechts enkele definities ervan aan de orde geweest. Ten tweede omvatten definities niet alle onderzoeksgebieden en thema's die bestudeerd moeten worden om de politiek te begrijpen. Zo heeft politiek bijvoorbeeld ook betrekking op besluitvormingsprocedures en instituties, markt en handel, opvattingen, geschiedenis, machtsverschillen tussen mannen en vrouwen, en de internationale relaties tussen staten (Goodin en Klingemann, 1996, p. 17–20). Maar het is nu wel duidelijker waar politiek over gaat. Toch is het niet makkelijk politiek te definiëren. Elke definitie heeft voor- en nadelen. Het is niet mogelijk de 'juiste' definitie van politiek te geven. Er bestaat geen 'beste' omschrijving van het begrip politiek.

In dit boek is gekozen voor de definitie van Van Deth en Vis: politiek is een situatie waarbij de overheid betrokken is of zou moeten zijn. Door de overheid centraal te stellen, maar ook aandacht te besteden aan eisen die niet in overheidsbeleid resulteren, is deze definitie duidelijk afgebakend en toch niet te beperkt. De definitie is daardoor praktisch hanteerbaar. Politicologen bestuderen de politiek. In de vorige paragrafen is een beeld geschetst van de politiek. In de volgende paragrafen wordt een beeld geschetst van de politicologie.

1.6 Politicologie

Politicologen doen onderzoek naar zeer uiteenlopende verschijnselen. De één houdt enquêtes naar de meningen van burgers over de bezuinigingen op de pensioenen. Een ander ontwikkelt een theoretisch-wiskundig model om te voorspellen welke politieke partijen een coalitieregering zullen vormen. Weer een ander wil weten wat een rechtvaardige verdeling van rijkdom is. Ondanks hun verschillende bezigheden hebben politicologen de bestudering van een aantal vragen gemeen (Van Deth, 1993a). Deze vragen worden door politicologen verschillend beantwoord.

De politicologie kan omschreven worden door middel van vier centrale vragen:

- 1 Hoe moet *het object van de politicologie* gedefinieerd worden?
- 2 Hoe moeten de *centrale begrippen van de politicologie* gedefinieerd worden?
- 3 Welke *wetenschappelijke strategie* moet gebruikt worden om de beoogde kennis te verwerven?
- 4 Welke *wetenschappelijke benadering* moet gebruikt worden om de beoogde kennis te verwerven?

Het object van de politicologie

Politologen bestuderen de politiek. Politiek is met andere woorden het object van de politicologie. Dit betekent dat politicologen een antwoord formuleren op de vraag wat politiek is. Zij leggen daarmee vast wat wel en wat geen politieke verschijnselen zijn. Zo wordt het terrein van de politicologie afgebakend. Verschillende definities van politiek zijn in de vorige paragrafen behandeld.

De centrale begrippen van de politicologie

Bij het bestuderen van politieke verschijnselen moeten de centrale begrippen omschreven worden. Centrale begrippen in de politicologie zijn onder meer staat en overheid, macht en invloed, democratie en vrijheid, rechten en plichten. In een politicologische beschouwing hoeft niet elk van deze centrale begrippen gedefinieerd te worden. Alleen de relevante centrale begrippen dienen omschreven te worden. Welke centrale begrippen relevant zijn, is afhankelijk van welk specifiek politiek verschijnsel op welke wijze bestudeerd wordt. De centrale begrippen van de politicologie komen aan de orde in alle hoofdstukken van dit boek.

Wetenschappelijke strategie

Een politicoloog moet vaststellen hoe de beoogde kennis verworven kan worden om een bepaald politiek verschijnsel te analyseren. Met andere woorden: welke strategie moet men aanwenden in het onderzoek? Hierbij dient een politicoloog bijvoorbeeld te beoordelen welke theorie, welk model en welke methode van onderzoek gebruikt kunnen worden. In dit boek komen diverse theorieën over verschillende politieke verschijnselen aan bod. Enkele onderzoeksmethoden worden genoemd bij de bespreking van empirische politicologie in paragraaf 1.7 van dit hoofdstuk. Een model is een weergave van een geheel van samenhangende concepten. Modellen van het politieke proces worden behandeld in hoofdstuk 2 van dit boek.

Wetenschappelijke benadering

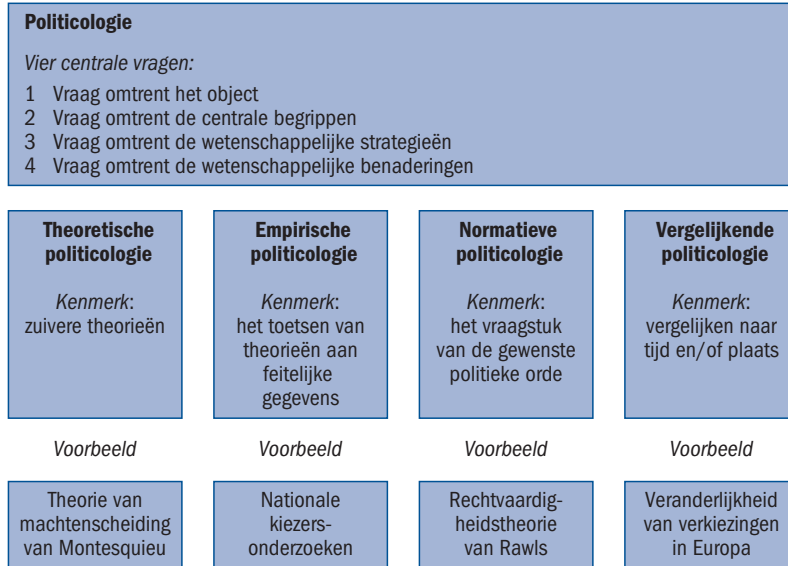
Zowel het object als de centrale begrippen van de politicologie kunnen vanuit verschillende invalshoeken worden bestudeerd (Almond, 1990, p. 13–29). Vooral economie, sociologie en recht vormen daarbij belangrijke hulpwetenschappen, maar politicologen putten bijvoorbeeld ook uit de filosofie, psychologie, wiskunde of zelfs biologie.

Op een algemener niveau kunnen grofweg vier benaderingen in de politicologie onderscheiden worden: de theoretische, de empirische, de normatieve en de vergelijkende politicologie (Van Deth, 1993a, p. 32–33). (Er zijn echter ook andere indelingen van de benaderingen in de politicologie mogelijk, zie bijvoorbeeld Stoker, 1995).

De vier politicologische benaderingen, die weergegeven zijn in figuur 1.3, stellen verschillende vragen bij het bestuderen van politieke verschijnselen.

De benaderingen zijn echter niet strikt van elkaar te scheiden. Ze sluiten elkaar niet uit en soms overlappen ze elkaar. Bovendien kan de ene benadering niet beter dan de andere worden genoemd. Bij het analyseren van een bepaald politiek verschijnsel vullen ze elkaar dikwijls aan.

FIGUUR 1.3 Schema politicologie

1.7 Wetenschappelijke benaderingen

Zoals reeds aangegeven, kent de politicologie een theoretische, een empirische, een normatieve en een vergelijkende benadering. In de volgende subparagrafen komen deze wetenschappelijke benaderingen aan de orde.

1.7.1 Theoretische politicologie

De benadering van de *theoretische politicologie* wordt gekenmerkt door zogenoemde *zuivere theorieën* van politieke verschijnselen. Een zuivere theorie kent de volgende elementen:

- 1 Vereenvoudiging: een zuivere theorie herleidt het politieke verschijnsel tot de meest wezenlijke onderdelen.
- 2 Abstrahering: een zuivere theorie gebruikt een beperkte hoeveelheid gegevens over degenen die bij het politieke verschijnsel betrokken zijn.
- 3 Generalisatie: een zuivere theorie richt zich op de algemene elementen van het politieke verschijnsel.

Een voorbeeld van theoretische politicologie betreft de zuivere theorie van de *trias politica* van Montesquieu (1748). Deze theorie stelt dat de verschillende functies van de staat aan verschillende machten moeten worden opgedragen. Montesquieu onderscheidt drie functies van de staat: wetgeving (het maken van wetten), uitvoering (het uitvoeren van wetten) en rechtspraak (de toetsing van de uitvoering aan deze wetten). De wetgevende

Zuivere theorieën

Trias politica

functie zou opgedragen moeten worden aan de volksvertegenwoordiging, de uitvoerende functie aan de regering en de rechtsprekende functie aan onafhankelijke rechters. Voor het bestaan van evenwichtige machtsverhoudingen in de staat zou deze machtscheiding onontbeerlijk zijn.

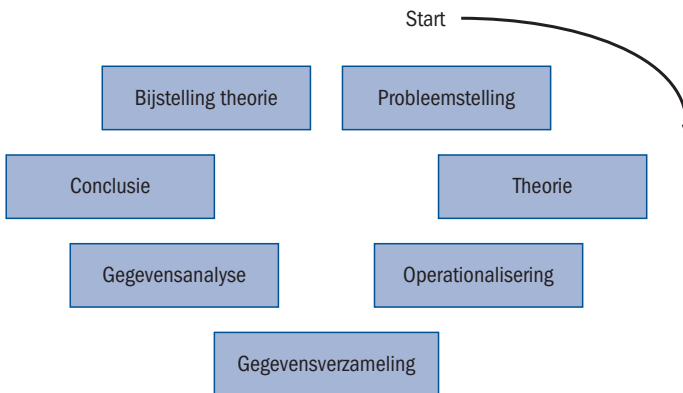
De trias politica kent alle elementen van een zuivere theorie. De theorie van machtscheiding richt zich op de algemene verschijnselen 'staat' en 'macht' (generalisatie). Montesquieu reduceert de complexe staatsorganen van volksvertegenwoordiging, regering en rechters tot hun kerntaken: respectievelijk het volk vertegenwoordigen, regeren en rechtspreken (abstrahering). Ten slotte worden complexe machtsprocessen in een staat herleid tot een machtsstrijd tussen drie algemeen te onderscheiden functies van een staat: respectievelijk het maken, uitvoeren en toetsen van wetten (vereenvoudiging).

De scheiding van machten kan in diverse grondwetten over de hele wereld worden aangetroffen, zoals in die van Frankrijk en de Verenigde Staten. In tegenstelling tot wat velen denken, kent Nederland geen strikte scheiding van machten. De Nederlandse regering voert niet alleen wetten uit, maar is tevens bevoegd tot het maken van wetten. In artikel 81 van de Grondwet wordt wetgeving als een gezamenlijke activiteit van regering en parlement aangemerkt.

1.7.2 Empirische politicologie

De benadering van de *empirische politicologie* behelst het toetsen van theorieën aan feitelijke gegevens. Met andere woorden: klopt de theorie in de praktijk? Om een theorie over een politiek verschijnsel te toetsen aan de politieke praktijk, wordt gebruikgemaakt van bepaalde onderzoeksmethoden. Onder deze methoden bevinden zich bijvoorbeeld statistische methoden, enquêtes, interviews, observaties, inhoudsanalyses (zoals het verzamelen van gegevens uit kranten of uit notulen van vergaderingen) of computersimulaties. Het proces in empirisch onderzoek is cyclisch (zie figuur 1.4).

FIGUUR 1.4 Empirische cyclus

Eerst wordt de probleemstelling geformuleerd. De definitie van het probleem bepaalt welke delen van de werkelijkheid wel en welke niet in het onderzoek worden beschouwd. De probleemstelling wordt verdeeld in een

doelstelling en een vraagstelling: wat is het doel van het onderzoek en welke vragen moeten gesteld worden om deze doelstelling te halen? Vervolgens bepaalt de theorie wat in de werkelijkheid wordt gemeten. In de theorie worden de relevante begrippen gedefinieerd. De zogenoemde hypothesen beschrijven de verwachte onderlinge relaties tussen de begrippen. Daarna volgt de fase van operationalisering: de begrippen worden zodanig uitgewerkt, dat ze gemeten kunnen worden. Vervolgens worden de gegevens op basis van een bepaalde onderzoeksmethode verzameld en geanalyseerd. Na deze analyse worden de conclusies getrokken. Ten slotte wordt de theorie bijgesteld.

Daarmee is de *empirische cyclus* voltooid. Nieuw empirisch onderzoek kan dan plaatsvinden op grond van de bijgestelde theorie.

Empirische cyclus

Een voorbeeld van empirische politicologie is het onderzoek van MindWorld (2010) naar het imago van PvdA, CDA, VVD en PVV. Net als Pröpper en Bouwman (1994) wilden deze marketingonderzoekers weten waardoor het imago van deze partijen wordt bepaald. In plaats van de PVV bestudeerden Pröpper en Bouwman D66 (omdat de PVV toen nog niet was opgericht). Terwijl Pröpper en Bouwman destijds gestructureerde interviews afnamen met 24 personen, heeft MindWorld een steekproef uitgevoerd onder 1553 stemgerechtigden in Nederland.

Pröpper en Bouwman (1994) concludeerden destijds dat het imago van het CDA en de VVD meer door de inhoud werd bepaald dan het imago van de PvdA en D66. Meer recent concludeerde MindWorld (2010) dat geen van de politieke partijen een sterk merk is. Kiezers geven hun stem graag aan een daadkrachtige partij, maar de meeste partijen worden door hen niet als daadkrachtig beschouwd.

In tabel 1.4 zijn de resultaten van beide onderzoeken samengevat. Elke partij wordt twee keer genoemd. Eerst worden de negatieve punten van de partij genoemd, daarna de positieve. De tabel is nadrukkelijk géén samenvatting van de voor- en nadelen van de onderzochte partijen. De onderzoekers wilden immers niet onderzoeken hoe deze partijen ‘zijn’, maar wat kiezers van deze partijen ‘vinden’. Of de partijen ook zo ‘zijn’, is dus nog maar de vraag.

TABEL 1.4 Het imago van PvdA, VVD, CDA, D66 en PVV

Partij	Pröpper en Bouwman (1994)	MindWorld (2010)
PvdA (–)	Bureaucratisch, niet flexibel, niet modern, niet fris, niet direct en niet gericht op vernieuwing, slecht contact met de kiezer, beloven meer dan ze waarmaken	Niet betrouwbaar, niet daadkrachtig, niet solide en standvastig, niet duidelijk, niet eerlijk, niet bekwam, zwak financieel beleid
PvdA (+)	Sociaal bewogen en opkomend voor de belangen van de burgers, niet schijnheilig en huichelachtig, niet alleen uit op stemmenwinst	Sociaal, nuttig, voor arbeiders en minderbedeelden
VVD (–)	Niet sociaal bewogen, komt niet op voor de belangen van de burgers, beloven meer dan ze waarmaken, durven niet politiek stelling te nemen, politici zijn glad en uitgestreken	Niet betrouwbaar, elitair, niet sociaal, arrogant, zelfzuchtig, voor beterbedeelden
VVD (+)	Uitgangspunten en politieke boodschap zijn helder en duidelijk, realistisch, durft pijnlijke politieke beslissingen te nemen	Daadkrachtig, duidelijk, solide, zakelijk, voor ondernemers, redelijk goed financieel beleid

TABEL 1.4 Het imago van PvdA, VVD, CDA, D66 en PVV (vervolg)

Partij	Pröpper en Bouwman (1994)	MindWorld (2010)
CDA (-)	Behoudend, prekerig, betuttelend, niet dynamisch, niet fris, niet direct en niet gericht op vernieuwing	Niet betrouwbaar, niet standvastig, ouderwets en conservatief, niet eerlijk, niet krachtig en effectief, niet vrijdenkend
CDA (+)	Goed georganiseerd, goede politici, betrouwbaar, doet wat nodig is voor het land en maakt problemen burgers niet groter, durft stelling te nemen	Degelijk, sociaal, duidelijk, gematigd
D66 (-)	Vage uitgangspunten, ideologie, politieke boodschap en doel, lijsttrekker is enige stemmentrekker	-
D66 (+)	Modern, eigentijds, fris, direct en gericht op vernieuwing, niet alleen uit op stemmenwinst, politici niet glad en uitgestreken	-
PVV (-)	-	Discriminerend, extreem, angstaanjagend, populistisch, provocerend, niet intelligent, niet realistisch
PVV (+)	-	Relevant, vernieuwend, gedurfd, direct, duidelijk

Bron: gebaseerd op MindWorld, 2010 en Pröpper & Bouwman, 1994, p. 214

1.7.3 Normatieve politicologie

De *normatieve politicologie* richt zich op het vraagstuk van de gewenste politieke orde. Hoe moet een stabiele en rechtvaardige samenleving eruit zien en met welke middelen kan deze bereikt worden? Normatieve politicologie staat gelijk aan politieke filosofie. Politiek filosofen beredeneren de principes van 'goed' en 'slecht' in de politiek. In deze principes spelen onder meer de begrippen democratie, rechtvaardigheid, vrijheid, gelijkheid en rechten en plichten een cruciale rol.

In onze snelle tijd wordt soms vergeten dat de politieke filosofie een grote invloed heeft op de huidige inrichting van de samenleving. Zo pleitte Machiavelli in de vijftiende eeuw voor de scheiding van kerk en staat. Locke ontwikkelde in de zeventiende eeuw het principe van de onvervreembare individuele rechten van de mens: het recht op leven, vrijheid en eigendom. Rousseau bedacht in de achttiende eeuw de leer van de volkssoevereiniteit, die het volk het democratisch recht toeschrijft de regering te controleren. Democratie en de bescherming van individuele rechten vormen de basis van onze Grondwet.

Rechtvaardigheidstheorie van Rawls

Een voorbeeld van politieke filosofie is de twintigste-eeuwse *rechtvaardigheidstheorie van Rawls* (1971). Rawls, een invloedrijke politiek filosoof, ontwikkelde het volgende gedachte-experiment. Stel dat u niets weet over uzelf, noch over anderen. Zo weet u niet wie u bent, in welk land u woont, hoe rijk u bent, of u een man of een vrouw bent, of u zwart of blank bent. Stel tevens dat u achter deze 'sluier van onwetendheid' wel alle wetenschappelijke gegevens tot uw beschikking heeft. Zo kent u alle politicologische, economische en psychologische theorieën, wetmatigheden en feiten. In deze denkbeeldige situatie, die Rawls de 'oorspronkelijke positie' noemt, dient u de algemene principes van rechtvaardigheid te kiezen. Rawls gaat daarbij uit van rationele mensen die hun eigenbelang nastreven.

In deze situatie zal volgens Rawls niemand discriminerende of onrechtvaardige principes kiezen. Zo zal bijvoorbeeld niemand ervoor kiezen dat vrouwen de mannen moeten dienen. Als iemand in het gedachte-experiment 'achter de sluier vandaan komt' en een vrouw blijkt te zijn, heeft diegene zichzelf immers benadeeld. Omdat Rawls de procedure van het gedachte-experiment rechtvaardig acht, meent hij ook dat de principes die mensen in het gedachte-experiment kiezen, rechtvaardig zijn. Rawls wordt daarom een aanhanger van de *procedurele rechtvaardigheid* genoemd.

Volgens Rawls zullen mensen in zijn gedachte-experiment kiezen voor de volgende *rechtvaardigheidsprincipes*:

- 1 De vrijheidsrechten van alle individuen dienen gegarandeerd te worden (onder voorwaarde dat de vrijheid van de een niet ten koste gaat van de vrijheid van de ander).
- 2 Banen en functies moeten voor iedereen toegankelijk zijn (onder voorwaarde dat iedereen gelijke kansen heeft).
- 3 De samenleving mag sociale en economische ongelijkheden kennen. Maar van alle mogelijk denkbare samenlevingen moet die samenleving tot stand worden gebracht, waarin de armsten zo rijk mogelijk zijn.

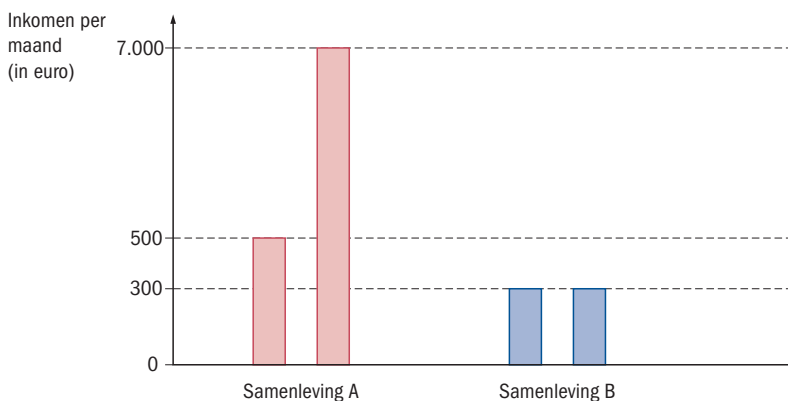
Principe 3 heeft de volgende consequentie. Stel: in de ongelijke samenleving A verdient een arme groep mensen 500 euro per maand en een rijke groep 7.000 euro per maand. In de egalitaire samenleving B verdienen beide groepen 300 euro per maand (zie figuur 1.5). Welke samenleving is dan rechtvaardiger?

Volgens het derde principe van de theorie van Rawls zullen mensen kiezen voor samenleving A. Rawls gaat daarbij uit van het *trickle-downeffect*. Volgens deze economische theorie komt het bestaan van rijken ten goede aan de armen. Een ongelijke inkomensverdeling zou als economische prikkel werken, waardoor de totale welvaart zou toenemen. De economische ontwikkeling van een land zou gestimuleerd worden als een relatief rijke groep mensen grote investeringen kan doen.

**Procedurele
rechtvaardigheid
Rechtvaardigheidsprincipes
van Rawls**

Trickle-downeffect

FIGUUR 1.5 Welke samenleving is rechtvaardiger?

De rechtvaardigheidstheorie van Rawls is van invloed op zowel de sociaal-democratie als het liberalisme. Liberalen wijzen op Rawls' garantie van

individuele rechten (principe 1 en 2) en op het mogelijke positieve effect van een ongelijke inkomensverdeling (trickle-downeffect in principe 3). Sociaaldemocraten wijzen op de gelijke verdeling van waarden, zoals rechten (principe 1) en kansen (principe 2). Daarnaast benadrukken sociaaldemocraten de bescherming van de positie van de minderbedeelden in de samenleving (principe 3).

Niettemin is Rawls' normatieve theorie door velen bekritiseerd. Sommige sociologen twifelen aan de beoogde werking van het trickle-downeffect (Pfeffer, 2011). Anderen beweren dat Rawls te veel van de intuïties van de westerse mens uitgaat. Zouden sommige mensen uit andere werelddelen geen andere intuïties kunnen hebben? Zouden deze mensen niet kunnen kiezen voor rechtvaardigheidsprincipes, bijvoorbeeld gebaseerd op hun intuïtie dat vrouwen minderwaardig zijn en goddelozen gestraft moeten worden? Bovendien zouden sommige mensen achter de zogenoemde 'sluier van onwetendheid' bereid kunnen zijn een gokje te wagen. Anderen, zoals de twintigste-eeuwse filosoof Nozick (1974), menen dat het principe van herverdeling onrechtvaardig is. Voor herverdeling moet immers geld van mensen worden afgepakt dat zij legitiem verdient of gekregen hebben.

1.7.4 Vergelijkende politicologie

De *vergelijkende politicologie* analyseert politieke verschijnselen door vergelijkingen naar tijd (diachrone methode) en/of plaats (synchrone methode).

Diachrone methode

In de *diachrone methode* worden veranderingen en ontwikkelingen door de tijd heen bestudeerd. Daarbij wordt bijvoorbeeld het gedachtegoed van de VVD anno nu vergeleken met dat van vijftig jaar geleden.

Synchrone methode

In de *synchrone methode* worden overeenkomsten en verschillen bestudeerd van politieke verschijnselen die zich gelijktijdig, maar op verschillende plaatsen voordoen. Er wordt bijvoorbeeld bestudeerd wat de overeenkomsten en verschillen zijn tussen de volksvertegenwoordiging van Duitsland en die van de Verenigde Staten.

Een praktisch voorbeeld van vergelijkende politicologie betreft vergelijkend onderzoek naar de mate van veranderlijkheid van verkiezingen. In tabel 1.5 wordt dit bekeken aan de hand van diachrone en synchrone vergelijkingen voor West-Europese landen van 1900 tot 2002. Mair (2002) heeft de mate van veranderlijkheid gemeten door bij een gegeven verkiezing de verkiezingswinst op te tellen van alle winnende partijen (of door de electorale verliezen op te tellen van alle verliezende partijen). Hoe groter de totale winst (of het totale verlies), hoe groter de verschuivingen van stemmen en hoe groter daarmee de veranderlijkheid.

Met de nationale verkiezingen van 2002, waar de Lijst Pim Fortuyn voor het eerst aan meedeed, is Nederland terechtgekomen in de toptien van West-Europa's meest veranderlijke verkiezingen. Deze veranderlijkheid, of instabiliteit, van kiezers werd sinds de jaren negentig alleen overtroffen door Italië. Toch benadrukt Mair dat de veranderlijkheid van de Nederlandse politiek een stuk minder groot was. Ondanks de kiezersvrede is veel in Den Haag bij het oude gebleven en lukt het politici nog altijd om overeenstemming (consensus) met elkaar te bereiken (Mair, 2002, p. 162).

In het volgende hoofdstuk van dit boek wordt onder meer uitgelegd waarom verandering in de politiek vaak zo moeilijk te bereiken is.

TABEL 1.5 Toptien West-Europa's meest veranderlijke verkiezingen (1900–2002)

Land	Jaar	Mate van veranderlijkheid (in procenten)
1 Italië	1994	36,7
2 Duitsland	1920	32,1
3 Frankrijk	1906	31,1
4 Nederland	2002	30,7
5 Frankrijk	1910	30,5
6 Duitsland	1924	27,1
7 Griekenland	1981	26,8
8 Frankrijk	1958	26,7
9 Zwitserland	1919	23,4
10 Italië	1948	23,0

Bron: gebaseerd op Mair, 2002, p. 162

Samenvatting

- ▶ Mensen, organisaties en bedrijven wenden zich veelvuldig tot de overheid voor een oplossing voor hun problemen.
- ▶ Een politiek probleem is een als ongewenst en veranderbaar beschouwde situatie, waarbij de overheid betrokken is of zou moeten zijn.
- ▶ Bij het oplossen van politieke problemen krijgen burgers en politici te maken met bijvoorbeeld geld, macht, waarden, rechtvaardigheid, conflict en samenwerking.
- ▶ Percepties zijn daarbij belangrijk want die sturen uiteindelijk het gedrag van burgers en beslissers.
- ▶ Politiek kan omschreven worden in termen van:
  - de overheid
  - verdelingsvraagstukken
  - collectieve-actieproblemen
- ▶ Het is niet mogelijk de juiste definitie van politiek aan te wijzen want er bestaat geen 'beste' omschrijving van het begrip politiek.
- ▶ Politicologen geven verschillende definities van politiek. Elke definitie heeft voor- en nadelen, maar:
  - de definitie van politiek van Easton in termen van waarden is te ruim
  - Taylors definitie heeft ook betrekking op collectieve-actieproblemen die niemand tot de politiek rekent
  - de definitie van Hoogerwerf beperkt zich tot het feitelijke overheidsbeleid
- ▶ De definitie van politiek van Van Deth en Vis is het uitgangspunt voor dit boek: 'een situatie waarbij de overheid betrokken is of zou moeten zijn'.
- ▶ De definitie van politiek van Van Deth en Vis beperkt zich tot de overheid, maar noemt ook die verschijnselen politiek, waarbij de overheid niet betrokken is, maar dat wel zou moeten zijn.
- ▶ De politicologie kent vier centrale vragen: omtrent het object, de centrale begrippen, de wetenschappelijke strategieën en de wetenschappelijke benaderingen.
- ▶ De politicologie kent vier wetenschappelijke benaderingen:
  - theoretische politicologie (zuivere theorieën)
  - empirische politicologie (toetsen van theorieën aan feitelijke gegevens)
  - normatieve politicologie (gewenste politieke orde)
  - vergelijkende politicologie (vergelijken naar tijd en/of plaats)

Begrippenlijst

Centrale begrippen van de politicologie	De te definiëren begrippen die relevant zijn voor het bestuderen van politiek.
Collectieve-actieprobleem	Het probleem waarbij op eigenbelang gerichte keuzen van individuen leiden tot een collectief resultaat dat in strijd is met het eigenbelang.
Diachrone methode	Methode in de vergelijkende politicologie waarbij verschijnselen door de tijd heen worden bestudeerd.
Empirische cyclus	Het proces in empirisch onderzoek waarbij de theorie wordt bijgesteld op grond van het empirisch toetsen ervan.
Empirische politicologie	Wetenschappelijke benadering van de politicologie die gekenmerkt wordt door het toetsen van theorieën aan feitelijke gegevens.
Free-riders	Mensen die een publiek goed consumeren zonder eraan bij te dragen.
Niet-uitsluitbaarheid van publieke goederen	Niemand kan van de consumptie van het goed worden uitgesloten als het eenmaal tot stand is gebracht.
Normatieve politicologie	Wetenschappelijke benadering van de politicologie die gekenmerkt wordt door het vraagstuk van de gewenste politieke orde.
Object van de politicologie	De politiek.
Ondeelbaarheid van publieke goederen	De hoeveelheid van het goed vermindert niet als iemand het consumeert.
Percepties	Subjectieve beelden van de werkelijkheid (niet de feitelijke werkelijkheid, maar de werkelijkheid zoals die ervaren wordt).
Politiek	Een situatie waarbij de overheid betrokken is of zou moeten zijn (Van Deth en Vis).
Politiek probleem	Een als ongewenst en veranderbaar beschouwde situatie, waarbij de overheid betrokken is of zou moeten zijn.

Probleem	Een situatie die als ongewenst en veranderbaar wordt beschouwd.
Procedurale rechtvaardigheid	Rechtvaardigheidsconcept waarin verondersteld wordt dat een rechtvaardige procedure per definitie tot een rechtvaardige verdeling leidt.
Publieke goederen	Goederen (ook wel collectieve goederen genoemd) die gekenmerkt worden door ondeelbaarheid en niet-uitsluitbaarheid.
Rechtvaardigheidsprincipes van Rawls	De principes van rechtvaardigheid waarvoor mensen volgens Rawls in zijn gedachte-experiment zouden kiezen, namelijk het garanderen van individuele rechten en het optimaliseren van de positie van de armsten in de samenleving.
Rechtvaardigheidstheorie van Rawls	Een theorie waarin mensen door middel van een gedachte-experiment kiezen voor een bepaalde rechtvaardige verdeling.
Synchrone methode	Methode in de vergelijkende politicologie, waarin verschijnselen gelijktijdig, maar op verschillende plaatsen worden bestudeerd.
Theoretische politicologie	Wetenschappelijke benadering van de politicologie die gekenmerkt wordt door zuivere theorieën van politieke verschijnselen.
Trias politica	Zuivere theorie van machtscheiding van Montesquieu, waarin de wetgevende functie van de staat opgedragen wordt aan de volksvertegenwoordiging, de uitvoerende functie aan de regering en de rechtsprekende functie aan onafhankelijke rechters.
Trickle-downeffect	Economische theorie waarin verondersteld wordt dat een ongelijke inkomensverdeling als economische prikkel werkt, waardoor de totale welvaart toeneemt.
Verdelingsvraagstuk	De vraag op welke manier waarden verdeeld moeten worden.
Vergelijkende politicologie	Wetenschappelijke benadering van de politicologie die gekenmerkt wordt door het analyseren van politieke verschijnselen door vergelijkingen naar tijd en/of plaats.
Waarden	Alles wat mensen belangrijk vinden, zowel materieel (zoals inkomen) als immaterieel (zoals vrijheid).
Wetenschappelijke benadering	Een specifieke invalshoek voor het bestuderen van verschijnselen.

Wetenschappelijke benaderingen van de politicologie

De theoretische, empirische, normatieve en vergelijkende benaderingen van de politicologie.

Wetenschappelijke strategie

Een manier om de beoogde kennis te verwerven.

Zuivere theorie

Theorie waarin verschijnselen vereenvoudigd, geabstraheerd en gegeneraliseerd worden.
